

DUCHOVÉ, KAM SE PODÍVÁŠ

PETR VYHLÍDKA

www.fext.cz

PETR VYHLÍDKA

DUCHOVÉ, KAM SE PODÍVÁŠ

www.fext.cz

2017

copyright © Petr Vyhlička, 2017

ilustrace, použitá na obálce, je reprodukcí obrazu *Zaduszki. Godzina duchów* polského malíře Witolda Pruszkowského (1846-1896), [Public domain], via Wikimedia Commons, originál je dnes ve sbírkách varšavského Národního muzea.

Obsah

Úvod

Kapitola první

JAK

Jak vypadají? • Bez hlavy • Jako v okamžiku smrti • Oběšenec • Přízrak zkrvavený • S důkazem o svém zločinu • Jako... duch • Ďábel • Zvíře • Předmět • Socha • Vlkodlaci a jiní démoni • Podoby různé

Kapitola druhá

PROČ

Proč straší? • Osud • Kletba • Trest • Prokletí neoprávněně nabytého majetku • Zanedbání důležitých povinností • Zanedbání povinné péče • Trest za lennost • Trest za lakotu a chamtivost • Trest za nevhodné chování • Trest za neuvážené chování • Trest za hříchy, jemuž bylo možné se vyhnout • Sebevražda • Výměnou za duši • Křivda • Oběti zločinu • Zazděné dcery i manželky • „Uklizení“ svědků • Nesplněný úkol, nedokončená práce • Vyrušení • Přivolání • Náhoda • Ztracená cesta • Kariéra

Kapitola třetí

CO

Co dělají, jak se chovají • Duch jen se procházející • Doprovázejí • Projíždějí (se) • Repríza • Nejsou ani vidět (a neděsí) • Volají • Žádají vysvobodit • Vyskakují a děsí, obtěžují živé • Straší neposlušné děti • Nosí smůlu • Roznášejí nemoci • Straší nové nájemníky • Škodí • Provádějí, co je jim souzeno • Baví se • Pokračují ve své profesi • Slouží rodině • Předpovídají budoucnost • Sám sobě duchem • Hlídadí nemovitosti • Hlídadí jiné duchy • Hlídadí poklady • Chtějí pomoci • Loví lidi • Mstí se • Vracejí se k živým partnerům • Něco hledají • Čekají • Pracují • Uklízejí, provádějí domácí práce • Zápasí s jinými přízraky • Nedělají nic • Žijí svým životem, přesněji existují svou existencí

Kapitola čtvrtá

KDY

Kdy duchové straší • Do půlnoci • Od půlnoci do jedné • V hodině mrtvých • Ve dne • Výroční • V konkrétní den týdnu • Na svátky •

[Velikonoce](#) • [Dušičky](#) • [Vánoce](#) • [Slunovrat](#) • [Podle počasí](#) • [Jiné časy, jiná data](#)

Kapitola pátá

KTERAK

[Kterak se ducha zbavit](#) • [Osud](#) • [Splnění příslušných podmínek](#) • [Dokončení práce, či rituálu](#) • [Vykonání určitých činností](#) • [Vysvobození poctivým člověkem](#) • [Vysvobození slušným chováním](#) • [Vysvobození ducha napravením jeho hříchu](#) • [Vysvobození náhodou](#) • [Zahnání do pekla](#) • [Vyhnání, či internace](#) • [Podvod](#) • [Uzmutí oděvu](#) • [Přímá akce](#) • [Zaměstnání](#) • [Úprava nebožtíkova těla](#)

Kapitola šestá

KDE

[Kde na duchy narazíme?](#) • [Na různých místech](#) • [Hrady, zámky, panská sídla](#) • [Zřícenina](#) • [Zámecké zahrady](#) • [Pevnosti a kasárna](#) • [Ulice](#) • [Kostely](#) • [Kláštery](#) • [Hřbitovy](#) • [Vězení](#) • [Popraviště](#) • [Domy](#) • [Hospoda](#) • [Hotel](#) • [Divadlo](#) • [Kino](#) • [Muzea](#) • [Knihovna](#) • [Sportoviště, závodistiště](#) • [Škola](#) • [Nemocnice](#) • [Obchody a nákupní centra](#) • [Parky](#) • [Úřady](#) • [Kancelářea dílny](#) • [Stáje, stodoly a sýpky](#) • [Letiště](#) • [Nádraží](#) • [Vlaky a koleje](#) • [Domy předměstské, osamělé \(sídla a předměstské vily\)](#) • [Les](#) • [Cesty](#) • [Mosty](#) • [Pole a louky](#) • [Pole bitevní](#) • [Kopce a hory, též jeskyně a doly](#) • [Propasti](#) • [Voda](#) • [Břeh](#) • [Bažiny](#) • [Mlýn](#) • [Pobřeží](#) • [Maják](#) • [Moře](#)

Vybrané prameny

Úvod

Jsou všude.

At' na ně věříme, nebo považujeme za pozůstatek nevědeckého výkladu fyzikálních zákonů, na strašidla a bubáky narazíme v jakémkoliv prostředí. Neexistuje místo, v němž bychom se s nimi nemohli setkat. Duchové někdejších živých person zaujímají v tomto světě význačnou pozici. Jsou integrální součástí naší existence, pokračováním života po životě. Patří – patřivali – k tmelu rodiny. Bývali mementem a výchovným prvkem. At' už jsme se jejich pomocí snažili vychovávat potomky příkladem, nebo na jejich případě poukazovali na pověstné boží mlýny, které melou pomalu, ale semelou každého a těm zlým a škodlivým řádně nadělí. Objevují se – nebo živí lidé objevují je – dodnes. Mají svůj hmatatelný dopad ekonomický.

Pojďme si tedy také vyvolat duchy.

Nebudeme u spiritistického stolku cítýrovat drahé zesnulé, ani pradávnné římské císaře. Nebudeme se pouštět do zasvěcených okultních výkladů. Jen navštívíme vybrané jedince více či méně svou pověstí ilustrující vybrané prostředí. Jako správní turisté projdeme trasu zrychlenou chůzí cvakajíc spouštěmi fotoaparátů, vyposlechneme si krátké, snadno stravitelné informace, přelouskáme popisky, vyvedené velkým čitelným písmem.

Nečiníme si žádné nároky na úplnost, rozhodně nepostihneme všechny situace a všechna místa. Zcela určitě zapomeneme na některé slavné a známé celebrity záhrobního světa. Snad vás ale výlet pobaví a možná i probudí zájem o hlubší a opravdové studium.

Struktura, kterou tato kniha má, jakkoliv by tak na první pohled mohla vypadat, není oficiální klasifikací, takovou, jaké se dostalo pohádkám a pověstem v Aarne–Thompsonově katalogu. Vznikala prakticky za pochodu knihami, nadšeným pobíháním od jednoho talíře s jednohubkami k druhému. Na složité rozborů a měření exponátů neměl autor sílu, o příslušných znalostech nemluvě. Drbaje se zamyšleně na zátylku zůstával u některých historek bezradně stát: vždyť jsou i – a není jich málo – pověsti, které vykazují celou řadu

běžných atributů. Třeba takový případ ducha ze severoanglického *Armboth House*. Máme tu psí přízrak utonulé dívky, zavražděné o halloweenu noc před svou svatbou, který se na inkriminovaném místě v inkriminovaný čas každoročně objevuje, plavaje ve vodě, protože vesnice Wythburn, v níž dům stál, se ocitla na dně přehrady Thirlmere, napuštěné v říjnu 1894. Kam s ním?

Právě sem, aby ilustroval fakt, že ač skutečně existují určité šablony, podle nichž by bylo možno zjevení přísně vědecky katalogizovat, v této knize se podobným snahám vyhneme. Naše členění poslouží jen jako nit, na niž navlékneme jednotlivé korálky. Na skutečnou vědeckou práci nemáme ani potřebné znalosti, ani kapacity, natož čas.

A pak – je to *práce*.

Cesta nás zavede do nejrůznějších končin. Není místa, kde by si nevyprávěli aspoň jednu pověst o duchovi. Mnoho historek se ztratilo v čase, mnoho se proměnilo, mnoho jich stále zůstává. A přibývá. Už v Homérově Iliadě, dvacet osm století zpět, se můžeme dočíst, jak Achilla navštívil Patroklův duch. Do našeho vyprávění patří i syn známého krále Sisyfa a otec ještě slavnějšího Bellerofonta. Jmenoval se Glaukos (neplést se populárnějším jmenovcem), býval převelikým fanouškem závodů koňských spřežení a povídalo se o něm, že své klisny krmí lidským masem, aby byly bojovnější. Nakolik v tom bylo pravdy, není jasné, jisté jen je, že zprotivil Afrodítě (která fámy o zvláštní koňské dietě využila při stížnostech Diovi) a ta způsobila, že Glaukovo spřežení nejen převrátilo vůz a svého majitele usmýkalo, ale nakonec také sežralo. Jeho duch pak pod přezdívkou **Taraxippos** (Koňoplach) strašil hlavně při závodech, kde – jak jinak – plašil koně.

Samozřejmě, nejen lidé mají tu výsadu (či prokletí) stát se duchem. Mnohdy je na pomezí Onoho světa doprovázejí zvířata, a ta se někdy po něm pohybují sama. Psi a koně nejčastěji. Jeden příklad za všechny – **Helhest**. Tento kůň straší v Dánsku a představuje předzvěst smrti – však také jeho jméno znamená v překladu *Helin kůň*, a Hel je, jak dobře víme, královnou skandinávského podsvětí. Uvažuje se, že obávaná bohyně na tomto třínohém oři jezdila, udává se, že Helhest po nocích poklusává kolem hřbitovů, nejběžnější

výskyt je ovšem doložen z jazyka, v němž už tato folklórní figura přešla do idiomů, rčení či eufemismů. Některá zaznamenaná lidová vyprávění, aby dala děsivému zjevení nějaký původ, zmiňují (neověřenou) praktiku, podle níž se před otevřením hřbitova pro lidské zákazníky pohřbil na tom místě zaživa kůň. A ten pak strašil.

Duchům zvířat se ale věnovat nebudeme, leda by patřila k zjevení původu lidského. Stejně tak vynecháme i jiné. Byť s těžkým srdcem, neboť jde někdy o přízraky neobvyklé a nevšední; jedno velmi zajímavé strašidlo bývalo kupříkladu ke spatření na zámku Koryčany nedaleko Bučovic. Jako obvykle bylo následkem špatných činů místní autority, v okolí zámecké sýpky se ale nepotuloval fantóm samotného zlého purkrabího Richtra.

Chodily tu jeho **boty**.

Pátraly po svém majiteli, který to po smrti neměl rozhodně lehké; do doby, než to místní kněz vyřídil, nacházeli prý někdy lidé jeho tělo mimo hrob. Co purkrabí zaživa prováděl, nevíme, ale pokud ho nechtěla přijmout posvěcená půda, muselo to být něco opravdu zlého.

Tento úkrok je ale jediný, který jsme z vytčené trasy učinili. Existuje svět astrálních zvířat, lodí, či vlaků, ba i předmětů denní potřeby, ale o nich snad někdy jindy.

I tak toho před sebou máme docela dost.

Vzhůru k mobilnímu stolečku!

Kapitola první

JAK

Jak vypadají?

Mnoho bubáků přišlo na svět špatnou interpretací neznámého, u duchů mají ovšem lidé obvykle jasno. Začíná se totiž obvykle příběhem, ne popisem. Duch ve své fyzické podobě je v podstatě ilustrací vyprávěného, dodává jménům a procesům důvěryhodnosti, vytváří napětí, upoutává pozornost k závěrečnému ponaučení. Nebude ale od věci představit si přízraky drahých zesnulých v převlecích nejběžnějších. Ač je lidská fantazie velká a prakticky neomezená, přece jen se většinou drží v úzkých mantinelech domácího kluziště. Přílišná abstrakce nebývá vítána, mohla by být totiž chápána jinak, než vypravěč zamýšlel.

Jak tedy duchové vypadají?

Většinou antropomorfně.

Běžný přízrak má trup, dvě nohy, dvě ruce a většinou též i hlavu, byť občas ne na původním konci těla. Není to z nedostatku fantazie, jeden z hlavních záměrů takového revenanta je být poznán.

Oddělme hned na tomto místě *ducha* od *duše*, byť na onu éterickou substanci, na předpokládanou nehmotnou osobnost, budeme neustále narážet. Ne každá duše stává se duchem. Ano, existují zprávy z různých konců světa o tom, že se duše po smrti drží nějaký čas těla, či místa skonu, jde ale jen o běžnou přechodnou dobu, než je proces dokončen. Aby netrvala dlouho, jsou proto pro tuto pochopitelnou, ale poněkud nevíтанou soudržnost podnikána opatření k rychlému a spolehlivému ukončení. Otevíraly se například dveře a okna, aby duše právě zemřelého mohla v pokoji tento svět opustit; tenhle zvyk je známý nejen z Německa, Francie, či Španělska, podobné postupy byly zavedeny i v jiných krajích. V Číně vyráželi díru do střechy. Ve Skotsku rozvazovali, nebo aspoň povolovali uzly. Odcházející duše mívala často pozorovatelný a pozorovaný tvar; ten nejobvyklejší všichni dobře známe – podobu ptáka. Ať už holubičky, nebo jiného

druhu. Jindy z člověka odcházela jeho nehmotná substance coby bílý obláček, i to je dobře zapsáno v obecném povědomí. Ve hře je také had (kupodivu nedaleko, v Německu), nebo můra, poletující kolem lampy, jak předpokládali v Rusku, i na druhém konci Evropy, v Cornwallu.

Z podstaty bývá duše též neviditelná; potom je ovšem zaznamenáno, že vybrané skupině jedinců přesto nečiní problémy ji (i přízraky) pozorovat. Nejen koním, jak věří ve Walesu. Na některých místech Anglie vidí duchy lidé narození o půlnoci, v Somersetu ti, kdo přišli na svět za zvuku zvonu, volajícího k pobožnosti. Skotové tuto schopnost přisuzují lidem, narozeným na Štědrý den, či na Velký pátek, Dánové nedělnítkům.

Nám jde ovšem o duchy, čili o duše se vracející. U nich není ptačí podoba nijak zvlášť frekventovaná. Víme, že se jí, konkrétně havraní, dostalo prostoru ve Skandinávii, kde takto z bažin naříkají duše tam ukrytých (a tudíž nesprávně pohřbených) obětí vražd, ale to je případ okrajový. Obvykle se duchové prezentují jinak. Pomineme-li návraty v podobě nezměněné (i takoví se objevují, zpravidla za účelem předpovědi budoucnosti), pak je lze většinou zařadit do některé z následujících skupin.

Bez hlavy

Již naznačenou, kdysi velmi oblíbenou formou záhrobního zjevení byli bezhlavci, zvláště v dobách, kdy se stětím popravovalo. V Německu se věřilo, že pokud člověk spáchal nějaké hrdelnímu trestu podléhající zlé skutky, pak, i když nebyl odsouzen a zkrácen o hlavu, stejně se jako duch s hlavou pod paží objevoval. Ovšem ne všichni bezhlaví pánové přišli – nebo by měli přijít – o tuto důležitou část těla rozhodnutím soudu a následně prací kata. V plzeňském františkánském klášteře se svého času zjevoval v poledne někdejší tamní mnich. Který, to bratři poznali, protože ačkoliv neměl hlavu, vědělo se, že je to duch toho z nich, kdo o ni přišel kdysi při obléhání města dělovou koulí.

Neúplná nemusí být jen ústřední postava příběhu. **Bezhlavý rytíř**, který od půlnoci do jedné působil na dnešním pražském Náměstí republiky, se po této ploše proháněl na koni. Kromě rychlosti a

jisker, jež od podkov vyletovaly, připomínal se další důležitý atribut spektrálního oře: pouhé tři nohy. Minulý čas v tomto případě nepoukazuje na odmítavý postoj moderního člověka k starému folklornímu harampádí (máme přece své duchy, lepší a současnější), ale prozrazuje, že strašidlo zmizelo už v dobách pozorovateli doloženého účinkování. Bylo prý nejspíš vysvobozeno, ale jak, to nikdo neví. Bezhlavý byl i kůň houpací, na němž se zjevoval duch malého **lorda Dacrea**. Právě shoením z této hračky byl totiž chlapec v anglickém Thetfordu roku 1569 svým poručíkem zavražděn.

Jako v okamžiku smrti

Zalovíte-li v paměti, jistě si vybavíte i další oblíbenou módu astrálního světa. Ta bezhlavá z ní ostatně vychází. Mnohá zjevení zůstávají v takové podobě a tvaru, v jaké přišla o život. Dříve nejčastěji utopenci, dnes oběti havárií. Jde ovšem o víru mnohem starší a hlubší. Do našeho světa tak, jak ho opustila, se kupříkladu vracívala i jedna ze skandinávských duší.

Odbočka, aby nedošlo ke zmatení pojmů.

Podle severské tradice a víry měl každý člověk duše hned tři. Toto pojetí (dotýkající se problematiky Dvojníka) obsahující jak prastaré prvky šamanismu, tak i vlivy pozdější, udržovalo po dlouhá staletí kontinuitu a kořeny s pradávným pohanstvím.

První z duší je **Fylgja**, čili *Doprovázející*. Svou funkcí patří k ochráncům, k andělům strážným, kteří doprovází člověka, je duchovním dvojníkem, a aby to Vikingové měli jednodušší, fylgjur (to je, prosím, množné číslo) může mít člověk víc. Závisí to na síle konkrétního jedince, genetiku ovšem pominout nelze, protože syn či dcera mocných rodičů nemohou být přece padavky. A tak je jim naděleno též.

Fylgja totiž existovala dlouho před vaším zrozením a bude žít i po něm – ve všeteckých snech můžete spatřit fylgju, většinou v zvířecí podobě, vašeho ještě nenarozeného dítěte. A fylgja v podobě obří ženy se s člověkem přijde rozloučit v okamžiku jeho smrti. Pravděpodobně pak po nějakém čase nastoupí do služby u dalšího lidského jedince. Abnormálně vyvinuté ženy se v severských mýtech

objevují i v mnohem známější podobě valkýr, přijíždějících pro padlé válečníky, jistá souvislost tu sice je, ale rozvádět to nebudeme.

Před smrtí se fylgja objevuje někdy i v podobě šedého nebo červeného zvířete, zvířecí podobu ale mívá i při svých výletech mimo tělo, které vykonává, zatímco její chránělec, ještě s dlouhými léty života před sebou, klidně spí. No, klidně... Pokud musí dvojník zasahovat (například léčit ránu, která se na těle objeví v blízké budoucnosti – strážný duch totiž pracuje s předstihem), prožívá to člověk ve snu. Někdy i dvakrát, jako jistý An, kterého ve spánku navštívila babizna, aby na něm provedla vivisekci. Vnitřnosti, které z Ana vyoperovala, si odnesla, za jakým účelem poznal náš Seveřan o několik dní později, kdy byl těžce raněn ve skutečné bitvě. Když ho oplakávali, domnělý nebožtík se náhle zvedl a prohlásil, že ve snu znovu spatřil samozvanou chirurgičku, ta si při druhé návštěvě přinesla ukořistěné vnitřnosti a vrátila je zpět na své místo. Netřeba připomínat, že v bitvě byl An zasažen právě do krajiny břišní. Ale co mohl nepřítel probodnout, když budoucnosti znalá fylgja včas uklidila ohrožené orgány na bezpečné místo? *To ví jen Bůh a Svätý Václav*, jak praví oblíbený kapitán z českých detektivek.

Hamr – který nás v tuto chvíli zajímá, neboť právě on je tím, kdo autora k výkladu přinutil – je dvojníkem tělesným, duší, jež se občas vydává na cesty a prohání se po okolí. Nemusí mít – a často ani nemívá – podobu svého majitele, pánové Dufthak a Storolf, oba mistři v rozdvojování, si vyřídili své spory o pozemky právě prostřednictvím svých dvojníků, první v podobě býka, druhý pak medvěda, jak se vypráví v jedné islandské pověsti. O zbabělosti obou mužů tu nemůže být ani řeči, všechny rány, které hamr obdrží, se – jde o Dvojníka, nezapomínejte – přenesou na tělo jeho majitele. Takže jste-li *eigi einhamr*, čili člověk s vrozenou schopností tělesného rozdvojení, tak pozor.

Stejně jako duševní dvojník, fylgja, i hamr se zjevuje při smrti svého zaměstnavatele – v tomto případě, neboť jde o hmotnou a vlastní část osobnosti jednotlivce – navštěvuje blízké a přátele. Právě v podobě, v jaké člověk zemřel, což nemusí být v případech smrti násilné hezká podívaná.

Do třetice, ať je máme všechny, byť své již jsme vyřídili, je tu ještě

Hugr, jakási další inteligence, právě ta, která má na svědomí vznik hamra. Existuje mimo člověka, jde o entitu naprosto nezávislou a jen tu a tam do člověka vstupující, člověk je jím *navštěvován*, jak rekapituluje Régis Boyer. Je to původní duše ve smyslu životní síly.

Způsob smrti jako její trvalá připomínka se nevztahuje jen na poškozená těla. Jindy jsou jí příčiny úmrtí – pokud mají tvar. Vodu nebo náraz si představit nelze, meč v hrudi ano. Stejně jako střelnou ránu. Jako ve většině případů totiž jde především o identifikaci, ne pouštění hrůzy.

Proto v domě v malostranské Tomášské ulici působí o půlnoci **kostlivec**, v jehož lebeční schránce poskakuje při chůzi velký hřeb. Je to přízrak zámečníka, kterého tímto kusem kovu, vraženým do lebky, zavraždila nevěrná manželka. Takových případů se, aspoň podle vypravěčů z různých konců světa, přihodilo více, často přitom vyšla pravda najevo až po letech, kdy se – z různých důvodů – otevřel hrob zesnulého. Stejně jako v kauze malostranské, kdy byla vražda odhalena po sedmi letech a její viníci souzeni a potrestáni. Duch, který patří k přízrakům z nespravedlnosti, už ovšem zůstal.

Oběšenec

Oběsence v podkroví má prý dům v nizozemském Huissenu. Tato jinak nepřilíš zajímavá stavba, dokončená roku 1735, známá jako Huissenský, nebo též Binnenveldský dům, se za dobu své existence stala pověstnou především jako budova, která nosí nájemníkům či vlastníkům smůlu. V jejím okolí si děti nechtějí hrát a dospělí procházejí rychle, neboť mají pocit, že je z oken domu, měnicího často majitele a tedy obvykle prázdného, někdo sleduje. V roce 1770 se tu pokoušeli ukrýt před povodněmi lidé ze širého okolí; zachránily se jich pouhé dvě stovky. Za druhé světové války byl v domě zabit německý okupační voják – a také se tu v průběhu doby, nezávisle na sobě, oběsily hned čtyři ženy. Proto – kromě dalšího, například zvuků neviditelného piána, tu také straší.

Přízrak zkrvavený

Někdy nepřipomíná vzhled, byť by se tak na první pohled dalo

předpokládat, okamžik a způsob smrti, ale ilustruje chování dotyčné osoby. Takto vystupují vrazi a násilníci, jako byla žena, která se pod tíhou svědomí utekla na samotu Valtoch nedaleko vesnice Tis u Havlíčkova Brodu. Zabíjela kdysi své dvě dcery, aby se v jejich krvi mohla vykoupat, tento biochemický nesmysl jí, stejně jako jiným, které to zkoušely, nepřinesl nic dobrého, dohnal ji až k sebevraždě. Přízrak, pokrytý krví, aby připomínal, co provedla, pak začal putovat alejí k lavičce pod lípou.

S důkazem o svém zločinu

Hlavu na klíně vozí v ohnivém kočáře někdejší **rytíř Miloš** z někdejšího hradu, stojícího nedaleko Zlína. Nebylo by to nic neobvyklého, kdyby šlo o hlavu vlastní. Je to neobvyklé, protože nejde. Patří jeho oběti, dívce, jíž zavraždil – za ten čin ho nechce země přijmout, a tak musí ve svém plamenném vozidle, které je podle některých vypravěčů trojživelné, neboť i létá a jezdí po vodě, hledat a čekat. Ať už jsou rytířovy jízdy věčné a každonoční, nebo se objevuje jednou za padesát let, má tahle pověst vyjma cizí hlavy na klíně ještě jednu nezvyklost. V přízračném voze se tu a tam svezl i nějaký živý. A v pořádku vystoupil, aby o svém zážitku mohl vyprávět.

Provinění může samozřejmě zasahovat přímo do vzhledu, nespokojovat se s pouhými rekvizitami. Dnes je pražská ulice Na zábradlí známá divadlem, dříve ovšem byla tahle krátká spojka Smetanova nábřeží s Anenským náměstím populární jinak. Strašidelným domem. Kdysi, za horkého léta, si tu jeden mladý nájemník ustlal pod střechou, protože v dusném bytě se pořádně spát nedalo. Posilujícího odpočinku se ale nedočkal, namísto toho zděšeně pozoroval, jak se na půdě objevil temný stín, chytil do ruky padající hvězdu, načež se mu rozsvítily prsty plamenem jako svíčky.

Víc neúspěšný spáč neviděl, zcela dle přirozenosti vzal nohy na ramena.

Starousedlíkům, jimž svůj zážitek ráno, s očima navrch hlavy, vyprávěl, ale nebylo zjevení neznámé. Jde prý o někdejšího **kostelníka**, povídali, který kradl a rozprodával majetek tamního kostela sv. Jana Křtitele. Konkrétně právě svíčky, což se podepsalo

na jeho posmrtném trestu.

Jako... duch

Častá byla a stále jsou samozřejmě zjevení průsvitná, mlžná, toliko nejasným obrysem člověka připomínající. V takové podobě se u Turnova zdržoval v okolí dobytého a vypáleného hradu, zvaného Zbirohy, loupeživý **Černý rytíř**. Hrad postavili za vlády Lucemburků snad Lemberkové, možná Vartemberkové; právě Markvartovi z Vartemberka a na Kosti patřily Zbirohy, stejně jako nedaleký Hrubý Rohozec, za vlády Václava IV., kdy je jejich existence potvrzena písemně. Je též zapsáno, že tento velmož řešil své spory s lužickými městy tak vehementně a násilně, že se do věci muselo vložit královské vojsko, které vartemberské hrady oblehlo a dobylo. Pověst o Černém rytíři ale vychází – pokud má reálný a nikoliv vypůjčený základ – z dob po husitských válkách, kdy se takováto malá, dobře opevněná a odlehlá sídla stávala opěrnými body loupeživých tlup. Zemská či krajská hotovost proto tyto hrady obléhala a bořila. Ať už v ní šlechtic s přezdívkou podle barvy zbroje skutečně působil, nebo ne, jisté je, že roku 1442 byla banda, která na své akce ze Zbiroh vyrážela, pochytána a oběšena. Až na vedoucího, což už potvrzuje pouze pověst. Ten se prý pokusil uniknout, byl chycen, sťat – a začal strašit. Jak už bylo řečeno, ne jako rytíř bezhlavý, ale jako přízrak takřka neviditelný, mlžný obláček připomínající.

Obvykle ale bývala tato podoba přisuzována pozorovateli duchům vzdáleným v čase, ať už šlo o původní obyvatele místa, nebo krajiny. Strašidla na hranici viditelnosti pak také bývala spíše mementem, připomenutím a připomínáním – často čehosi, jehož podstata se dávno ztratila. Bílé skvrny neděsily, aspoň ne v prvním plánu. Za účelem přímého napadení volí duchové vzhled oblíbený filmaři studií kategorie B: lebky, krev, vnitřnosti, děsivý zvukový doprovod... Tedy, kromě jiného, již zmíněnou podobu čerstvého či odloženého umrlce.

Nebo d'ábla.

Ďábel

Naskýtá se otázka, jak jsou si pozorovatelé v takovém případě jistí identifikací, ale budiž. V této démonické podobě zjevoval se s hrozným řevem sládek **Hyksa**, za živa osoba zlá, po smrti zakletá, na louce nedaleko Chrudimi. S takovým úspěchem, až se jí začalo říkat Hyksovo peklo.

Zvíře

Někdy je duch běžného člověčího vzhledu ještě vybaven doplňky, symbolizujícími trest. Omotaný řetězy, s ohněm, sršícím z očí, strašil někdejší zlý – jak jinak – **správce neplachovického zámku**. K pronásledování vyděšených pocestných ovšem využíval též podoby třínohého koně. Člověk se totiž mohl proměnit – nebo být zaklet – i do vzhledu zvířecího. Ať do okultně běžného, dehonestujícího, nebo s proviněním souvisejícího. Pevně danou zvířecí formu mají kupříkladu duchové cornwallských dívek, které zemřely se zlomeným srdcem; vrací se na svět v podobě **bílého zajíce**, aby tomu, kdo je odvrhl, či odmítl, nosily smůlu. A strašily ho, pokud možno až k předčasné smrti.

Většinou jsou ovšem astrální zvířata přetělením pachatelů, ne obětí. **Černý pes**, který se objevoval v bratislavské Dunajské ulici, v domě číslo 41, býval prý zaživa sluhou v hotelu Červený vůl. Jedné noci zmizel; byl to ovšem odchod bez souvislosti se záhrobím, souvisel s mrtvým obchodníkem s kořením, jehož sluha zabil a okradl, aby se pod pak rouškou tmy vytratil do ciziny. Do Bratislavy se vrátil, jak už tak lidé (a nejenom zločinci) činí, na stará kolena. Bohatý – a přesto nespokojený. Stín zločinu ho nepřestal pronásledovat, neodhalený vrah nevydržel muka svědomí a oběsil se. V čase předvánočním pak dupal jeho duch v dřevácích po schodišti uvedeného čísla popisného. A brával na sebe i zmíněnou animální podobu.

Podobně (opět na Slovensku, ať nemusíme daleko), se po smrti, způsobené zkázou hradu při zemětřesení – kletby to někdy berou od podlahy a netroškaří – proměnil ve zvířecí přízrak **Fero Balkóczy**, pán hradu Brekov nedaleko Humenného. Kdysi připravil jednoho sedláka o koně, jako takový pak musel strašit.

V bílého koně, smutně hledícího z otrubské stráně u Slaného, se po smrti převtělil i **baron Reise**, jemuž právě ves Otruby patřila. To proto, protože když kraj postihl hladomor, vzkázal na prosbu o pomoc lidem ze sousedních (též Reisových) Blahotic jen, ať se jdou na ono místo napást. Skončil tam sám. Později byl ze stráně odstraněn vztyčením dřevěného kříže; zda šlo o likvidaci otravného zjevení, nebo o dobrou vůli pomoci duši bližního, ať už byl za živa sebevětší darebák, není jasné.

Zlý správce jménem **Relinger**, který úřadoval na Seči, a který jako duch sedával na svém místě za stolem ve své pracovně, se také proměňoval ve zvíře. Zoologickou sbírku si v jeho případě rozšíříme o příslušníka čeledi *Suidae*. Tahal totiž v prasečí podobě kolem zámku voziček.

Předmět

Pokud jde o věci neživé, pak v českých pověstech je favoritem ohnivý sud. Na rozdíl od takové kupky sena, v níž se, jak se dozvíme, dokáže proměnit upír, umožňuje tento tvar pohyb; valící se planoucí nádoba zaskočila nejednoho vypravěče.

Takovou potkal za noční pouti jistý šumavský vozka. Vedl své čtyřspřeží do vsi, když získal náhle pocit, že i když koně poctivě táhnou vpřed, vůz přejíždí tytéž kameny, přes které přejel před chvílí. Jakoby se pohyboval dopředu i zpátky najednou.

Muž na kozlíku si nestačil podivný úkaz pořádně zažít, když se vedle spřežení objevil **ohnivý sud**. V tu chvíli zabrali koně ze všech sil a vůz se rozletěl k vesnici, nechávaje podivný fyzikální jev za sebou. Sudu se ale nezbavili, hořící nádoba se stále kutálela po jejich boku rovnou k domům. Naštěstí rostl vedle cesty strom, který vůz minul, ale nadpřirozený úkaz ne; roztrástil se o něj a plameny pohasly. To ale nebyl všem zázrakům konec – místo doutnajících trosek stál u stromu černý muž.

„Zaplat’ pánbůh!“ oddechl si vozka.

„Tak, tak,“ odpověděl neznámý, „Na tahle slova jsem čekal tři sta let.“

A bez dalšího zmizel, jak už je vysvobozeným duchům vlastní. Živý činitel z toho zážitku onemocněl, tři dny nepromluvil, rok nato,

ve výroční noc, pak zemřel.

Není to případ výjimečný.

Později zjistíme, jaká je nejběžnější vina, za níž jsou duše odsouzeny k proměně v ohnivě muže. Tady a teď si jen povíme, že tento termín je spíše opisný, než popisný, neboť plamenné strašidlo může opravdu nabývat různých podob, nejen humanoidních.

Přesvědčila se o tom dívka z Dobrkova (dnes součást Luže, městečka nedaleko Chrudimi). Chodívala tehdy kolem židovského hřbitova mezi Hroubovicemi a Bělou, a bála se světýlek, která se po soumraku nad náhrobními kameny objevovala. Bývala to obvykle hrobníkova lucerna, ale jednou, když šla kolem a opatrně nahlédla přes hřbitovní zeď, spatřila ke své hrůze **tři ohnivě muže**. Jeden vypadal jako hořící snop, druhý měl tvar sudu v plamenech a třetí byl pometlo, čili koště. Proháněli se navzájem, ale sotva si všimli náhodné pozorovatelky, vrhli se k ní – a začali jí nabízet pomoc.

Že jí ponесou košík, protože je určitě těžký, a že jí budou dělat v temné noci společnost, aby se jí něco nestalo... Vyděšené děvče souhlasilo, odporovat se bálo. Ale ohnivý doprovod skutečně jen doprovázel. Až k domu, kde dívce vrátil košík a ona mu za službu pěkně poděkovala.

„I my děkujeme,“ řekli ohniví muži. Na vysvětlenou ještě dodali, že tímto jsou vysvobozeni a jejich duše konečně dojdou pokoje. Že se dlouhé roky snažili komukoliv pomoci, ale každý před nimi utekl.

Načež zmizeli.

Děvče si oddechlo a vešlo pod střechu, aby zjistilo, že v košíku, galantními ohnivci cestou pěkně opáleném, nemá nákup, ale hromadu zlatých mincí.

Socha

V nezvyklé podobě tráví posmrtnou existenci rytíř, prokletý kdysi milenkou, jíž ze žárlivosti probodl, případně uskrtil. Je aktivní pouze jednou za sto let v pevně stanovenou hodinu, zbytek věčnosti má formu sochy, stojící na rohu pražské Platněřské ulice a Mariánského náměstí. V onen určený čas zakletý muž, podle některých sebevrah, sestoupí ze svého podstavce a porozpráví-li s čistou pannou, vracet už se nebude. Vypráví se také, že den před termínem, v čase, kdy v